

PENTATEUCH

1 NÁZEV

Pentateuch - řecké označení ze LXX znamená doslova „pětipouzdro“ (rozuměj na svitky, na nichž byl text napsán), jednotné číslo tady charakterizuje pět knih jako jednu, vyjadřuje spíše vnější vzhled. Tóra (v různých variantách) - hebrejský název, který znamená „zákon, nauka, směrnice“, tedy vyjadřuje spíše obsah (v řečtině: *nomos*). Názvy jednotlivých knih - v hebrejštině podle počátečních slov, v řečtině resp. latině podle obsahu.

2 TEOLOGIE A STRUKTURA

2.1 Pentateuch jako Mojžíšova biografie

Pentateuch může být především chápán jako *Mojžíšova biografie*. Mojžíš je od Ex do Dt hlavním aktérem celého děje (Ex 2 narození; Dt 34 smrt). Dt 34,10-12 je dokonce jeho epitaf. Gn je pak v širším slova smyslu dějinami jeho předků (srov. Ex 6,14-25). Z tohoto pohledu je možné Pentateuch též nazvat jako „Tóra Mojžíšova“.

2.2 Pentateuch – cesta Izraele do zaslíbené země

Z pohledu roviny vyprávění je možné Pentateuch číst jako napínavou *cestu Izraele do zaslíbené země*, která začíná povoláním Abraháma z národů světa a končí „otevřeným koncem“ na hranici zaslíbené země - avšak s příkazem obsadit tuto zemi. Tuto cestu plnou utrpení a konfliktů vypravuje Pentateuch jako dramatickou *biografii Izraele*:

Genesis	Exodus	Leviticus	Numeri	Deuteronomium
stvoření světa a zaslíbení země	z Egypta pouští k Sinaji	NA SINAJI	ze Sinaje pouští do Moabu (na hranice zaslíbené země)	pokyny k životu v zaslíbené zemi

————— Izrael na cestě —————>

„Zaslíbená země“ tvoří tematickou svorku, kterou jsou spojeni oba dva protagonisté této cesty Abrahám a Mojžíš:

Gn 12,1.7	Dt 34,1.4
„Hospodin řekl Abramovi: Odejdi ze své země... do země, kterou ti ukážu... Hospodin se ukázal Abramovi a řekl: <i>Tuto zemi dám tvému potomstvu.</i> “	„Mojžíš vystoupil na horu Nebó... a Hospodin <i>mu ukázal celou zemi</i> ... Hospodin mu pak řekl: Toto je země, o které jsem přísahal Abrahámovi, Izákovi a Jákobovi: <i>Dám ji tvému potomstvu.</i> Dal jsem ti ji spatřit na vlastní oči.“

Zaslíbení země jako přísaha praotcům je dokonce jediným tématem, které se jako červená nit táhne všemi pěti knihami Gn – Dt (Gn 12,7; 13,15.17; 15,7.18; 17,8; 24,7; 28,4.13; v35,12; 48,4; 50,24; Ex 13,5.11; 32,13; 33,1; Lv 18,3; 19,23; 20,24; 23,10, 25,2.38; Nm 11,12; 14,16.23; 32,11; Dt 1,8.35; 6,10.18.23; 7,13; 8,1; 10,11; 11,9.21; 19,8; 26,3.15; 28,11; 30,20; 31,7.20n; 34,4). A naopak v knihách Joz – 2 Král se neobjevuje žádný výslovný zpětný odkaz na vyprávěné přísahou přislíbené darování země. Tato skutečnost potvrzuje tvrzení o Pentateuchu jako o kompozičně samostatném celku.

2.3 Pentateuch – Leviticus: teologický střed

Pět knih Pentateuchu jsou chiasticky sestaveny kolem knihy *Leviticus jako jejich teologického středu*.

Genesis a Deuteronomium vytváří vnější rám:

Genesis	Deuteronomium
Stvoření světa a zaslíbení země Příkaz k jítí do země	Pokyny pro život v zaslíbené zemi Příkaz k jítí do země
Závěrečné kapitoly 49-50: Jakubovo požehnání dvanácti synům Jakubova smrt a jeho pohřeb	Závěrečné kapitoly 33-34 Mojžíšovo požehnání dvanácti kmenům Mojžíšova smrt a jeho pohřeb

Exodus a *Numeri* tvoří vnitřní rám. Obsahují totiž velké množství stejných událostí, které tvoří paralely. Události se odehrávají v blízkosti Sinaje (volání po chlebě a vodě jsou „legitimní“ před Sinají, po Sinaji však toto volání vede ke hříchu):

Exodus		Numeri	
Egypt - poušť - Sinaj		Sinaj - poušť – Moab	
12 Pesach		9,1-14 Pesach	
16 manna + křepelky		11 manna + křepelky	
17 voda ze skály		20 voda ze skály	
18 ustanovení úřadu		11 ustanovení úřadu	
32 uctívání model („Baal“)		25 uctívání model („Baal“)	
Hrozby		Hrozby	
z vnějšku:	zevnitř:	zevnitř:	z vnějšku:
Egyptané	„reptání“	„reptání“	Moabité
Amalečané	uctívání model	uctívání model	Midiánci
šest zpráv o putování		šest zpráv o putování	
(„vydali se z... a utábořili se v...“)		(„vydali se z... a utábořili se v...“)	
12,37; 13,20; 14,1n; 15,22; 16,1; 17,1		10,12; 20,1; 20,22; 21,10-11; 22,1; 25,1	

V centru celé kompozice Pentateuchu vypráví a odůvodňuje kniha *Leviticus* ustanovení Izraele za svatý lid, v jehož středu chce být přítomen a působit Hospodin. Koncentrické napojení Lv je zdůrazněno korespondujícími texty Ex 25-40 a Nm 1-10, které tvoří rámec Lv. Na rozdíl od knihy *Leviticus*, která předkládá trvale platný životní a domácí řád svatého Boha pro jeho svatý lid, nabízí Ex 25-40 a Nm 1-10 instrukce vztažené na situaci, které jsou zaměřeny na jednorázovou realizaci: v Ex 25-40 jde o „stavební“ instituce a v Nm 1-10 jde o „organizační“ instituce, které jsou předpoklady pro život Izraele jako svatého lidu.

Ex 25-40	Leviticus	Nm 1-10
„stavební“ předpoklady	řád svatého Boha pro jeho svatý lid	„organizační“ předpoklady

2.4 Pentateuch jako „zakládací listina Izraele“

Tóra - Pentateuch jako „zakládací listina Izraele“. Pentateuch vypráví dějiny původu Izraele a zachycuje tak formativní a normativní základ existence Izraele: vyvolení Izraele z milosti jedním a jediným Bohem, příslib země, osvobození z egyptského otroctví a dar kultického a etického řádu pro život. Pentateuch vypráví dramatickou cestu, na které Izrael dospěl k bodu, na kterém může začít život v zaslíbené zemi a kdy pro tento život obdržel směrnice. V tomto okamžiku je toto vyprávění o cestě Izraele významně přerušeno.

2.5 Pentateuch jako dějiny a zákon

Velké množství literárních forem, které se nachází v Pentateuchu, je možné redukovat na základní dvě: výpravné/narativní a příkazující/regulativní/apelativní texty. Převažující množství právních, kultických a eticko-regulativních textů se nachází z části v podobě strukturovaných právních částí (Ex 21-23: tzv. Kniha smlouvy; Lv 17-26: tzv. Zákon svatosti; Dt 5-28: „druhý zákon“) spojených přímo nebo nepřímo se Sinajem jako místem Božího

zjevení a ustanovení Izraele za Boží lid. Další regulativní texty jsou vetkány do vyprávění o cestě Izraele z Egypta pouští k Sinaji (Ex 12-18) a o cestě Izraele ze Sinaje pouští k moabské zemi (Nm 10-36).

Už krátký pohled na knihu Numeri ukazuje, jak jsou legislativní (L) a narativní (N) texty navzájem propleteny: 1,1-10,10 (L); 10,11-14,45 (N); 15 (L); 16-17 (N); 18-19 (L); 20-25 (N); 26,1-27,11 (L); 27,12-23 (N); 28-30 (L); 31,1-33,49 (N); 33,50-36,13 (L). Pokud by člověk počítal, kolik má Pentateuch kapitol s „dějinnou“ tematikou na jedné straně a s „zákonodárnou“ na straně druhé, tak by došel k přibližnému poměru 50:50.

Již tato drobná pozorování zdůrazňují skutečnost, že Pentateuch má dialektickou strukturu skládající se z dějin a zákona. „Zákon“ vyrůstá z „dějin“ a zároveň chce chránit a nechat otevřenou dynamiku „dějin“. Zákony nalézají svůj význam v dějinách. Jen ten, kdo nezapomíná na východ z Egypta, ví, že zákon znamená svobodu a jako takový si zaslouží, aby se jím člověk řídil. Poslušnost žádaná od Izraele vůči zákonu není zdůvodněním, nýbrž osvědčením jeho existence jako Božího lidu a odpovědí na lásku, kterou jej Bůh jako první miloval. Tato poslušnost nepůsobí spásu, nýbrž nutí Boha k tomu, aby vysvobodil Izrael ve svém milosrdenství. Toto napětí mezi dějinami a zákonem, které se zakládá na smířlivém milosrdenství Hospodina, vystihuje makrostruktura Pentateuchu - Tóry:

Genesis	Exodus	Leviticus	Numeri	Deuteronomium
dějiny (jako zaslíbení)	dějiny (soud – záchrana)	Zákon (SINAJ)	dějiny (soud – záchrana)	zákon (jako zaslíbení)
Gn 1-9		Lv 16n		Dt 30-33

základ:
stvoření

střed:
smíření

výhled:
smrt - život

3 LITERÁRNÍ FORMACE

3.1 Nesouvislosti v textu

Na skutečnosti, že Pentateuch nepochází od jednoho autora, že nevznikl v jediném procesu formulování a že se nemůže jednat o jediné dílo důsledně vytvořené od začátku do konce, se jednomyslně shoduje kritické bádání, které především pracuje metodou literární kritiky. Ta prověřuje literární jednotnost a koherenci textu. Zjišťuje napětí, popř. protiklady, opakování, zdvojení, syntaktické zlomy a konkurující si představy, vysvětluje je rozličným původem příslušných částí textů.

- přerušená nit vyprávění (např. Gn 4,25b x Gn 5,1; Ex 18,5 x 19,2b; Ex 19,25 x 20,1)
- opakování a zdvojení (např. Gn 1,1-2,4a x 2,4b-25; Gn 6,5-8,22; Gn 12,10-20 x 20,1-18; Gn 16,4-16 x 21,9-21; Ex 20,2-17 x Dt 5,6-21)
- změny stylu - kromě Dt (kazatelská rozvláčenost, ale i naléhavost) trojí styl: barvitý, vroucí s antropomorfizující tendencí a psychologickou kresbou (např. Gn 2,4b-3,24), střídavější, eticky i teologicky vytríbenější (např. Gn 22,1-14), suchý, poměrně stereotypní, ale teologicky přesný (např. Gn 1,1-2,4a)
- rozdíly ve výrazivu (např. variabilita vlastních jmen - osob i míst, zvláště nápadná ve jménech, kterými je nazýván Bůh: Jahve, Elóhím, případně jejich kombinace)

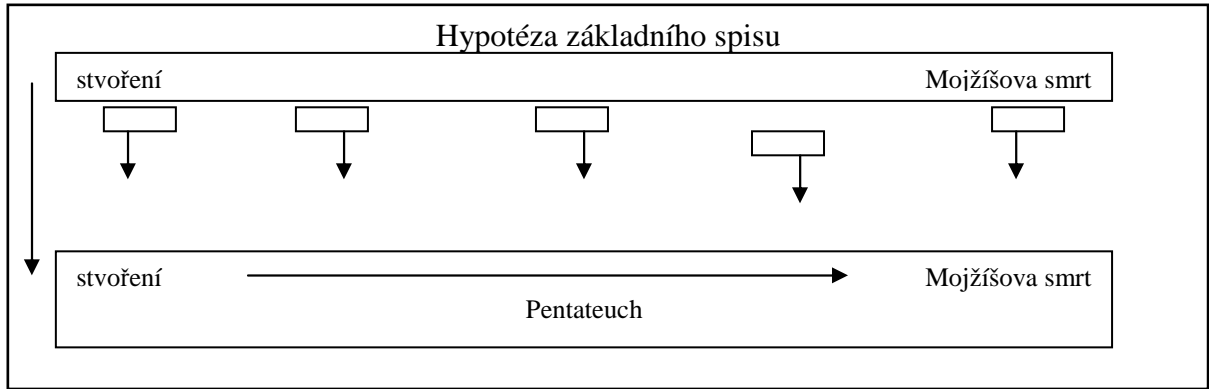
To vše hovoří pro názor, že Pentateuch je dílem více autorů, kteří žili v různých dobách a pracovali s různými zřeteli.

3.2 Tři základní modely hypotéz vzniku

Otázka formace Pentateuchu se ve starověku nekladla - za autora celého díla považován Mojžíš, ke zpochybnění dochází až v 17. stol. (B. Spinoza, R. Simon) a osvícenství se pak problémem zabývá systematicky. Vznikají tři základní hypotézy:

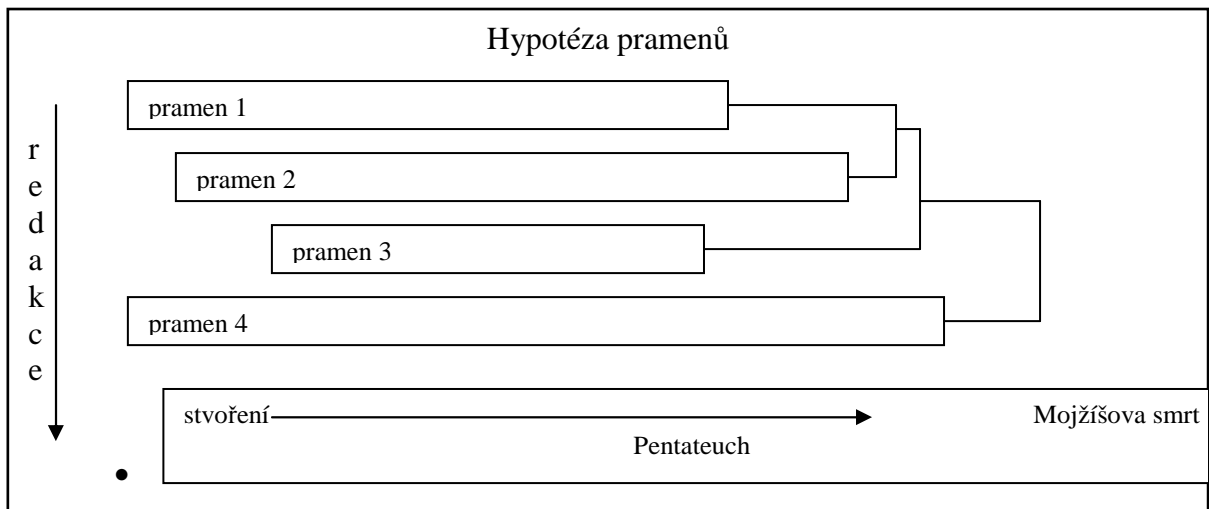
- Hypotéza základního spisu (hypotéza doplňků; model aktualizovaného zápisu)

Základem je jeden obsáhlý spis, dále rozšiřovaný jinými dochovanými texty či aktualizujícími glosami.

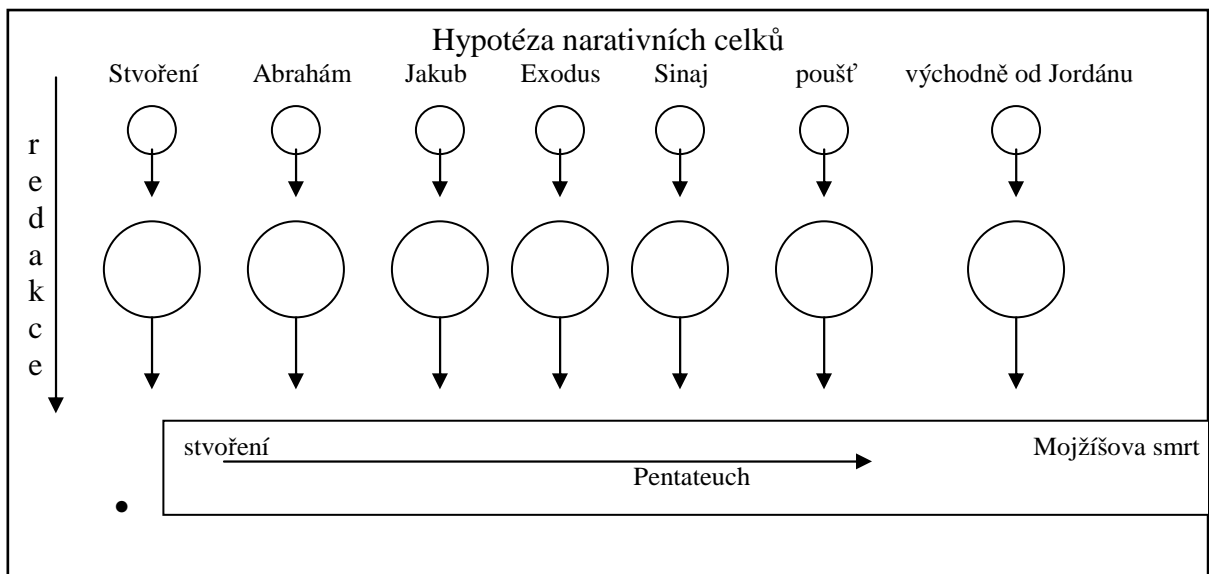
b) Hypotéza pramenů (hypotéza původních dokumentů; model vrstev)

Několik obsáhlých pramenů, vzniklých v různých dobách, na různých místech, s různými vyjadřovacími prostředky i záměry, bylo několika redakcemi spojeno ve výsledný celek.

c) Hypotéza narativních cyklů (hypotéza fragmentů; model bloků)

Samostatné narativní bloky soustředěné kolem dílčích témat se rozrůstaly a byly pak sloučeny v jeden souvislý celek.

3.3 Stručné dějiny bádání o formaci Pentateuchu

V pol. 18. stol. J. Astruc zjišťuje v Gn dva hlavní prameny; do konce 18. stol. identifikovány v Pentateuchu celkem čtyři. Začátkem 19. stol. W. M. L. de Wette stanoví opěrný bod pro dataci pramenů - centralizace kultu, zřejmá z Dt 12, souvisí s 2 Král 22, tj. s r. 622. Koncem 19. stol. J. Wellhausen dopracovává teorii pramenů - určuje jejich chronologii a upřesňuje dobu vzniku: J (9. stol.), E (8. stol.), D (7. stol.), P (6. stol.). Přes nesporný přínos má Wellhausenova teorie dvojí nedostatek - z pochopitelných důvodů nemohla brát v potaz výsledky archeologických výzkumů, byla postavena na mylných filozofických předpokladech (Hegelova představa přirozené náboženské evoluce).

Začátkem 20. stol. H. Gunkel (Formgeschichte) upozorňuje na význam předliterárního stadia ústní tradice, kdy se předávaly různé, víceméně pevné formy, vyrůstající z různých životních situací (Sitz im Leben) a svérázně teologicky orientované. Kolem r. 1930 G. von Rad považuje za historicky mezní bod a zároveň jednotící princip pro jahvistické uspořádání dílčích tradic tzv. krédo Izraele: Dt 26,5-9. M. Noth (představitel Traditionsgeschichte) určuje pět hlavních proudů tradic, postupně doplňovaných a propojených v jeden celek; domnívá se, že Dt bylo připojeno ke čtyřem knihám až dodatečně - původně tvořilo součást deuteronomistického dějepisného díla. Dnešní stav bádání - značně diferencovaný - výrazné místo v něm zaujímají synchronní exegetické postupy (Childs).

Reakce církevního magisteria - zpočátku jednoznačně negativní (dekrety Papežské biblické komise z r. 1906 hájí výlučné Mojžíšovo autorství); později otevřenější postoj (*Divino afflante Spiritu* z r. 1943 doporučuje studium literárních druhů, dopis PBK kard. Suhardovi z r. 1948 uznává existenci pramenů v Pentateuchu, růst mojžíšské legislativy).

3.4 Tradice Pentateuchu

Tři stadia - historická zkušenost, ústní tradice, literární tvorba - chronologicky na sebe navazují, ale probíhají i paralelně. Základní dějinná zkušenost - exodus - tradovaná při bohoslužbě, je postupně rozvíjena a obohacována o příběhy, které vyjít z Egypta předcházely a které po něm následovaly. Vyprávění o praotcích - původně rodové ságy, zaměřující se na existenční otázky polonómádů, se slučují se ságami vzniklými kolem kultovních míst; při přechodu na usedlý způsob života se postavy patriarchů proměňují v prototypy izraelských kmenů. Tradice o Sinaji - prožitek smlouvy s Hospodinem se připomíná liturgickým slavením a je propojován s právními tradicemi - apodiktickými (původně lidová moudrost) i kazuistickými (rozsuzování sporných případů u městských bran). Absorpce a transformace mýtických prvků do monoteistické perspektivy se utváří vlastní teologický obraz počátků světa a lidstva, zachycený později v tzv. biblických pradějinách. Jednotlivé cykly tradic se vzájemnou komunikací příslušných skupin tradentů slévají ve společné dědictví, z něhož čerpají spisovatelé a redaktoři.

a) Jahvistická tradice

Vznikla patrně na Šalomounově dvoře (950 př. Kr.) a je nesena dvojí tendencí: náboženskou (oslava Hospodina jako zachránce národa) a politickou (zdůraznění významu Davidovy dynastie). Tato tradice obsahuje historii, která v Genezi sahá od stvoření světa až ke smrti Jákoaba, která však bohužel není souvislá. Chybí v ní totiž celá genealogie Jafeta, smrt Abraháma, Sára a Izáka. Jákoabova smrt je pouze naznačena a vyprávění jeho pohřbu je neúplné. Izrael je oddělen od svého kontextu. Tato tradice má následující charakteristiky:

1. Bůh je označen jako *Jahve* (odtud pochází jméno celé tradice).
2. Ve způsobu představování tohoto Boha používá mnoho antropomorfismů: Jahve vysazuje zahradu, modeluje člověka z prachu země, prochází se po zahradě atd. Její teologie je tak velice konkrétní, a právě proto zůstává hluboce originální a vyrovnaná.
3. Má zalíbení vyprávět počátky a vynálezy oblečení, kultu jména Jahve a vysvětluje etiologii událostí a zvyků a lidovou etymologii jmen: Eva, Kain, Noe, Peleg, Izmael, Izák, Jakuba a

Judy. Popisuje původ potomků Cháma, Šéma, Lota, Nahora, Ketura a Izáka. A konečně popisuje onomastický původ míst: např. města Enoch, Babel, Beršeba.

4. Proti hříchu a lidské zlobě staví často dobrotu a příslib; proti Adamově hříchu stojí mesiánské símě, proti Kainově zlobě stojí Ábelova dobrota; proti zkaženosti lidstva a potopě je postavena Noemova spravedlnost; proti Chámovu pohrdání stojí úcta Jafeta a Šéma; proti pomatení Bábele je vylíčena spravedlnost semitů; proti Lotově egoismu je postavena Abramova štědrost, atd. Ale i přes vyslovený realismus je jahvistická tradice plná *optimismu*.
5. Staví proti sobě vyvolený národ a ostatní národy, které však eliminuje, neboť nemají žádné poslání v plánu spásy. A tak mezitím co se zastavuje u osoby Izáka, vylučuje Izmaela, zatímco zdůrazňuje přímluvnou modlitbu Abrama, líčí zkázu Sodomy; kmeny Izáka a Rebeky staví do protikladu vůči kmenům Moabitů a Nachora; Jákobovy kmeny proti Ezauovi. A tak je jahvistická tradice silně *nacionalistická*.
6. Třebaže nepolemizuje, nejvíce ze všech oblastí a svatyní dává přednost Judsku. Upřednostňuje svatyně v Hebronu (Abram), Beršebě (Izák) a Betelu (Jákob).
7. Jahvistická tradice je silně spojená s různými rodinnými tradicemi a z tohoto důvodu má zalíbení líčit svatby, činy patriarchů a kultovní praxi ve svatyních. Ráda vidí původ všeho v prastaré době: přinášení oběti má původ v Kainovi a Ábelovi; rozlišení zvířat na čisté a nečisté má svůj původ u Noema; posvátné stromy, oltáře a svatyně mají svoje počátky u patriarchů.
8. Jahvistická tradice má zalíbení v mesiánských proctvích, požehnáních a zlořečeních.
9. Tato tradice je houževnatým zastáncem ideálu pouště. Celý život Abraháma, Izáka a Jákoba je ve znamení věrného setrvávání ideálu „být poutníky“. Ale i přes toto obdivování pasteveckého a nomádského života, jahvistická tradice nezrcadlí primitivní a nevzdělanou mentalitu. Vzniká v prostředí klasických děl Babylónie a Egypta. Zná symboly ráje: stromu života, hadu, cherubínů; mudroslovné disputace mezi pastýřem a zemědělcem; historii potopy; obry; stavbu Ziqquratu atd. Má konkrétní živý styl, který je často jasně poetický. Někteří biblisté se snaží oddělit z J tradice nejstarší tradice z jižní části Judska a ze Zajordání, které nazývají N (nomádské), edomské a kenitské tradice. Mají laický charakter. Do této tradice se zařazuje cyklus textů o Sodomě (Gn 18-19), Jákobův zápas s Bohem (Gn 32) a historie Tamary (Gn 38).

b) Elohistická tradice

Písemně zachycena asi ve 2. pol. 9. nebo 1. pol. 8. stol. v severním království; vychází z působení proroků, v jejich duchu tvrdě kritizuje odpadlictví severních králů a důrazně vyzývá lid ke konverzi; Elohistu vyzvedá dar potomstva a země daný Izraeli, s nímž ostře kontrastuje izraelská modloslužba. Základní charakteristiky této tradice jsou tyto:

1. Používá označení Boha *Elohim*, což je epiteton, kterým označují semité božstvo všeobecně.
2. Obvykle mluví o Bohu filosofickým a abstraktním způsobem a označuje ho především jako Prozřetelnost.
3. Nezná prehistorii. Před Abrahámem byla pouze idolatrie. Stejně tak jako J, tak také E má zalíbení vysvětlovat etymologii jmen osob a míst.
4. Ráda dělá reflexe činností a událostí: Abrahámová víra je odměněna; Izák je synem příslibu; Abrahám překonává pokušení poslušností. Z tohoto důvodu vytváří teologii historie.
5. Vyvolený národ je podle této tradice tím, který se svazuje s Bohem prostřednictvím smlouvy: abramité, izraelité na Sinaji.
6. Tento pramen dává přednost líčení historie Izraele se severními kmeny. Rád popisuje svatyni v Betelu. Pokud Abrahám pobýval na jihu země, musel tak z důvodu smlouvy uzavřené s Abimelekiem, který byl králem v Geraru (Gn 21,22-23).
7. Pokud jde o kult, u něj staví do popředí důležitost morálnosti. Ta vyvěrá ze závazků smlouvy: obě dvě smluvní strany jsou ve svědomí povinné respektovat podmínky. Člověk se tak nemůže vymlouvat na nevědomost, za předpokladu že Bůh jasně manifestoval, čeho se člověk má varovat. Kromě toho má člověk povinnost se oduševňovat, aby se nevzdálil od Boha, který se nemůže zhmotnit v soše a ani se nemůže zjevit lidským očím. Takže, aby neopovrhoval se smyslovým kultem, obává se silně možných úchylek. Stavbu svatyní kananejského typu, tzv. vyvýšeniny, avšak připisuje patriarchům.
8. Zdůrazňuje, že Bůh slíbil Abrahámovi bohaté potomstvo a že tento slib obnovil Jákobovi, že se stane velkým národem.

9. Také tento pramen obdivuje ideál pouště.
10. Ve stylu je méně dynamická, silná a dramatická než jahvistická tradice. Je jednodušší, plynulejší a mnohem více moralizující. Často používá archaický jazyk.

c) Kněžská tradice

Kněžská tradice je dílem kněžských kruhů v době exilu a po návratu byla doplněna. Má zalíbení v genealogiích a rituálních předpisech, dějiny národa přehodnocuje vzhledem k nové situaci a zároveň připravuje koncepci hierokratické společnosti po exilu. Ve dvou liniích - kosmické a historické - rozvíjí témata růstu, požehnání a konkrétního znamení smlouvy.

1. V období před Mojžíšem používá pro označení Boha jméno *Elohim* a teprve potom jméno *Jahve*. V období patriarchů však existují i jiná jména k označení Boha jako např. *Šaddai*, které je často spojeno s *Elohim*.
2. V teodiceji je velice transcendentální; nikdy Bohu nepřisuzuje lidské a pozemské vlastnosti. Jedná se tedy o tradici výjimečně filosofickou, která nestrpí antropomorfismy. Tento směr byl velice rozvinut v po-exilním židovství.
3. Ignoruje zcela původy lidských vynálezů a nevysvětluje význam jmen osob, kromě nějaké výjimky. Tak jako babylonské dokumenty, tak také P schematizuje prehistorii do genealogií „před“ a „po“ potopou.
4. Podle této tradice hřích roste postupem času: znamení této skutečnosti je snižování věku lidí, který z maxima kolem 900 let se snížil pod 100 let.
5. Kritérium vyvolení „vyvoleného národa“ /עַם קָדָשׁ/ je dáno smlouvami. Počínaje universální smlouvou s Noemem (z pohledu diaspory po-exilního období?) přes smlouvu s domem Abrahámovým /tato se již omezuje na určitou rodinu a určitou zemi a není již symbolizována přírodním znamením - jako ta noemovská - duhou, ale osobním znamením - obřízkou/ k třetí smlouvě na Sinaji, která není smlouvou národa, ale spíše Árónova kněžství a kultu a tak se vlastně týká kmene Leviho. Máme zde tedy tendenci zúžit nauku o vyvolení: od celého světa přes Abraháma a jeho rodinu k Árónovu kněžství.
6. Tato tradice neupřednostňuje ani sever a ani jih země, ale orientuje se na chrám v Jeruzalémě, kde je „společenství“ /עִירָה/, které má za zákon sinajský kodex, organizované s veleknězem, s kněžími (snad také s levity) a se syny Izraele, kteří jsou všichni spravedliví z 12 kmenů, jež se utvořili během zkoušky v exilu.
7. Všichni tito zdělili vše to, co bylo dobré již od pradávna: čistotu krve (rasu), tradice a autentické kněžství. Nabývá tedy převahy sklon k administrativismu vyjádřenému rasovým puritánstvím a ritualismem. Je přeceněna obřízka, znak příslušnosti k synům Abrahámovým; jsou zavržena smíšená manželství, a proto Rebeka posílá Jakuba, aby se oženil s ženami vlastní rasy. Zároveň je odsouzeno jednání Diny. Za účelem prokázání rasové čistoty se vytváří nekonečné seznamy genealogií. Stejně tak je i fanatizován kult. Slavení soboty se odvozuje od stvořitelského díla Božího; otázka jídel čistých a nečistých je v platnosti od stvoření světa a do doby Noeho. Ignorují se „vyvýšeniny“ patriarchů: pouze jednou je zmíněna svatyně v Betelu a u svatyně v Mamre se zapoměla dokonce i přesná poloha, kde se původně nacházela. Patriarchové neobětují žádnou oběť, protože pouze generace Mojžíše je legitimní. V dalších knihách Pentateuchu se však se zalíbením popisují mojžíšovské rity: pesach (Ex 12), obětní a očišťovací řády (Lv 1-17), vyvyšují se Árónovi kněží (Ex 16; Num 15-17), levité (Nm 1-10) a popisují se s radostí posvátné nádoby a místa: oltář, svatyně, svíce, kněžská roucha atd. Již v knize Geneze se skrupulózně pozoruje chronologie a kalendář. Často je možné si všimnout u vyjádření roků, měsíců a dní podobnosti s texty asyrsko-babylonskými. U patriarchů je vždy vyjádřen jejich věk, velice často jsou však takovéto chronologie v rozporu s údaji jiných pramenů: potopa v J je mnohem kratší; když vstupuje Sara do země Kanaán má 65 let podle P, avšak pro J (Gn 12,10-20) a pro E (Gn 20) je mladou svůdnou ženou.
8. Stejně tak jako dvě tradice J a E, tak také kněžská tradice mluví o zaslíbeních Božích učiněných patriarchům, které se týkají daru země Kanaán (Gn 17,8; 28,4) a množství potomstva.
9. Ideál pouště je absorbován ideálem duchovního úřadu: /קִהְלָה/ společenství je již na poušti /עִירָה/ liturgickým společenstvím, které se řídí *Zákonem svatosti* (Lv 17,26), *čistoty* (Lv 11-15) a *obětí* (Lv 1-7). Svatost je tak spojena s obětní mocí chrámu.

10. Pokud se jedná o styl, tato tradice je velmi syntetická: může se zdát být spíše skicou historie, než vyprávěním. Je však velmi systematická a bohatá na reflexe. Samozřejmě, že je monotónní kvůli opakujícím se formulacím. Často používá vlastní jazykové prostředky.

d) Deuteronomistická tradice

Tato tradice je proniknuta zcela vlastním duchem. Jedná se o sérii proslavů vedoucího kmene a zakladatele náboženství, který připomíná svým poddaným a stoupencům zalíbení národního Boha, navzdory neustálých dezercí a nevděků. Mluví jasně tvrdí, že jediná a pravá špatnost je idolatrie, která probouzí žárlivost Boha a uráží jej. Největším dobrem je však věrnost smlouvě, prameni veškerého zdaru a úspěchu. Styl tohoto díla se shoduje s touto tematikou. Jedná se o oraci, a tak se odlišuje od ostatních knih Pentateuchu. Mezi charakteristiky deuteronomistické tradice je možné jmenovat tyto:

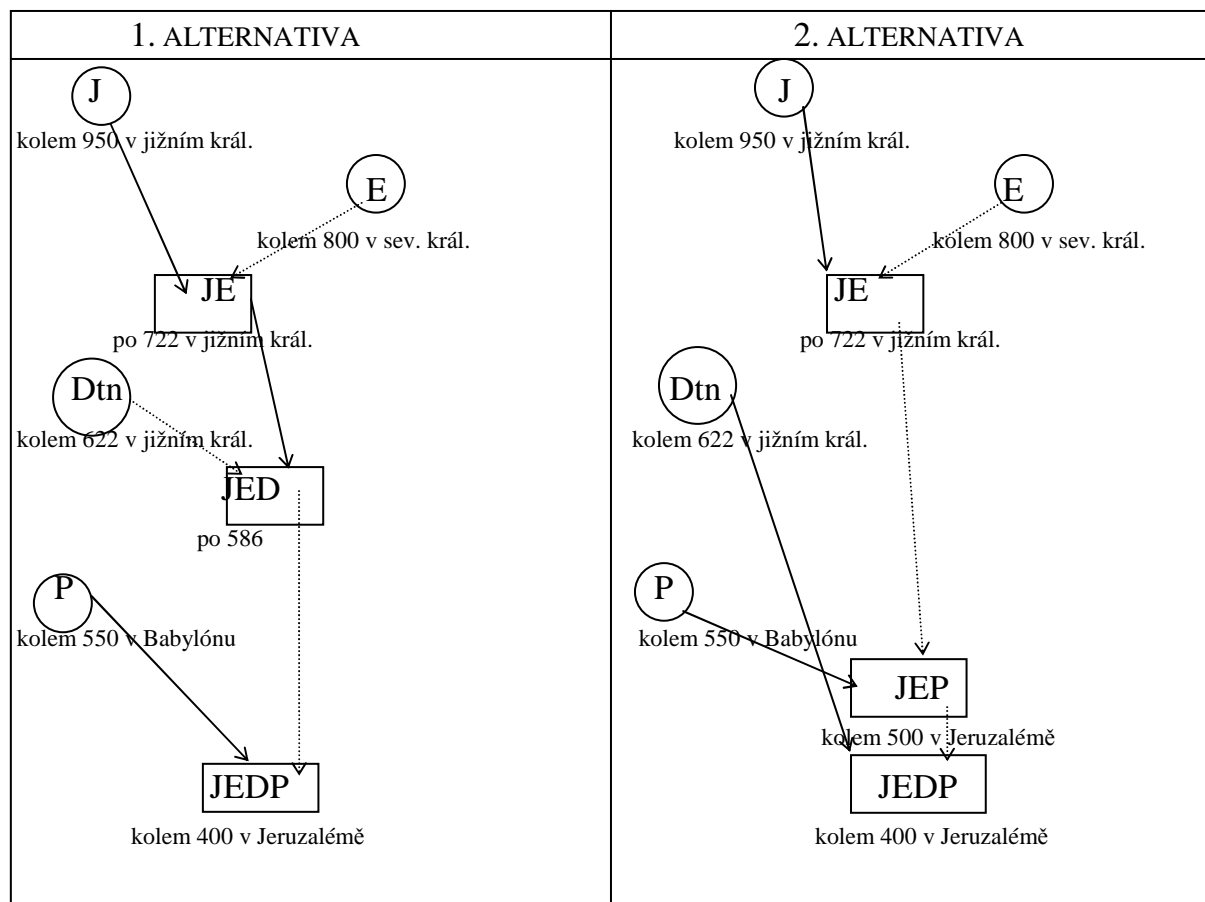
1. Tato tradice především formuluje přesným a definitivním způsobem etický monoteismus a Boží transcendenci. Zároveň však má skutečnou hrůzu z infiltrace idolatrie, a proto je neúprosná k případům apostaze ať už individuální či kolektivní a je nemilosrdná k palestinské populaci, kterou pokládá za nebezpečí vedoucí k zvrácenému jednání (Dt 13; 17,2-5; 20,16-18).
2. Má starosti o centralizaci kultu, a proto bojuje proti všem místním svatyním, také proti těm, které byly posvěceny přítomností patriarchů.
3. Snaží se stimulovat lid, aby byl věrný smlouvě, která má být obnovována každých sedm let (Dt 31,10-13).
4. Nevzbuzuje bázeň z Boha, ale lásku bez hranic a vděčnost za všechna přijatá dobra, zvláště za vyvolení. K ostatním vzbuzuje všeobecné lidství: k slabým, k pokorným, k cizincům, k otrokům a dokonce vůči zvířatům a rostlinám (Dt 6,4-9; 22,6n; 20,19).
5. Pokračuje ve vyjmenovávání přehledu divů Božích během období pobytu Izraele na poušti a v líčení Božích zaslíbení lidu, který si sám Bůh vyvolil.
6. Pokračuje též ve výčtu nevděčností Izraele.
7. Literární druh je přiměřený těmto různým záměrům díla a tak vytváří antologii literárních druhů: modlitebně-povzbuzující, historicko-legislativní, poetický.
8. Tato tradice obsahuje tři proslovy (řeči): první by pronesen v stepní pustině /בְּעֵרְבָה/ (Dt 1,1-4,43); druhý byl vysloven v údolí naproti Bét-peóru (Dt 4,44-26,19); třetí byl pronesen na neznámém místě (29-30).
9. D tradice obsahuje kodexy: *Dekalog*, zahrnutý v parenetickém vyprávění (Dt 5,6-21); „*Deuteronomistický kodex*“, který tvoří hlavní část celé knihy a který se skládá z 37 článků, některé jsou seřazeny podle určitého pořádku, jiné jsou zařazeny do textu pouze nahodile (Dt 12,1-26,15); „*Dvanáct prokletí*“ (27,15-26), která jsou redakcí zařazeny do literárního druhu „požehnání a prokletí“, jež tvoří obvyklý závěr smluvního jednání (Dt 28).
10. Historická vyprávění mají různou formu buď historicko-legislativní a nebo historicko-parenetickou. Popisují cestu od Chorebu až po obsazení Zajordání; vyprávění o Jozuově misi; o Mojžíšově smrti, o okolnostech Mojžíšova kantika a o požehnání izraelským kmenům.
11. Tyto charakteristiky se nachází především v knize Deuteronomiu, avšak poukazují na pravou „deuteronomistickou školu“, která byla drahá mnoha prorokům.

3.5 Chronologie tradic

Vědecké zdůvodnění teorie pramenů Pentateuchu s jejich datováním je spjato se jménem *Julia Wellhausena*, který své závěry publikoval v roce 1876 ve dvou dílech „*Die Composition des Hexateuchs*“ a „*Prologomena zur Geschichte Israels*“. Tento klasický Wellhausenův model sice byl podroben v tomto století mnohým pokusům o revizi, avšak stále zůstává klasickým modelem výkladu vzniku Pentateuchu.

J jahvista	kolem roku 950 před Kr. (období Šalomouna, před rozdělením království roku 926 př. Kr.)
E elohista	kolem roku 800 před Kr. (před vznikem písemných proroctví, zvláště Ozeáše)
D (pra-) deuteronomium	kolem 7. století př. Kr. (počátky Jozíášovy reformy roku 622 před Kr.; později obšírná zvětšení)
P kněžský spis	kolem roku 550 př. Kr. (období exilu; doplnění v po-exilní době)

Dvě alternativy „Wellhausenova modelu“ předkládá bonnský biblista *W. H. Schmidt* ve svém úvodu do Starého zákona:

4 HISTORICKÉ POZADÍ PENTATEUCHU

4.1 Vyprávění o praotcích

Není v přesném slova smyslu ověřitelné mimobiblickými prameny - jde spíše o aktualizující interpretaci dějin, ovšem s věrohodným dějinným pozadím, které odpovídá migracím Amorejců resp. Aramejců (1.-2. pol. 2. tis. př. Kr.). Ze sociálního hlediska jde o polokočovníky komunikující s usedlým obyvatelstvem a žijící v patriarchálně strukturovaných klanech. Bůh praotců je na rozdíl od božstev kananejských svatých spjatý s osobou dotyčného patriarchy důvěrným vztahem a konkrétními přísliby do budoucna - kontaktem s Kananejci však dochází k propojení s lokálním kultem. Novela o Josefovi - přesněji rovněž nedatovatelná, tvoří most mezi praotci a exodem.

4.2 Exodus a putování pouští

Odchod Hebrejů do Egypta mohl mít různé důvody a mohl se odehrát v několika vlnách (v souvislosti s invazí Hyksů v 18. stol. resp. v době, kdy se hovoří o Habiru, tj. ve 14. stol.). Podobně i exodus: kolem r. 1550 „exodus vyhnanců“ - při vyhnání Hyksů z Egypta postupují snad zárodky jižních kmenů po *Via maris*; kolem r. 1250 „exodus utečenců“ - mojišská skupina středopalestinských kmenů směřuje do Kanánu přes Sinaj a Zajordání.

Prožitek této skupiny má zcela zásadní význam pro všechny, kdo se k ní v Kanaánu připojí a na sjednocujícím principu korporativní solidarity resp. generalizace vytvoří izraelský národ - Jahvem vysvobozený z egyptského otroctví. Putování pouští, které lze těžko geograficky

lokalizovat, dostává pro budoucí Izrael podobu symbolu - představuje cennou zkušenost těch, kdo jsou odkázáni výhradně na Boha.

5 TEOLOGICKÉ POSELSTVÍ PENTATEUCHU

- Svět, který Bůh stvořil, je dobrý.
- Bůh požehnal lidskému životu.
- lidstvo je náchylné ke hříchu.
- Bůh vysvobozuje z každého zla.
- Bůh plní své sliby.
- Smlouva je poutem mezi Bohem a Izraelem.
- Zákon je výrazem svazku Izraele s Bohem.
- Podstatou kultu je chvála a díkuvzdání.
- Náboženský život je životem ve společenství.
- Bůh řídí celé dějiny.

6 GENESIS

6.1 Titul a význam knihy

Hebrejský název *B^erešit*, tj. „Na počátku“, i řecký titul Genesis, tj. „Zrod“, poukazují na prvopočátky světa, lidstva a Izraele, kterých se kniha týká. Originalita spočívá mj. v rozlišení díla stvoření od Stvořitele, v identifikaci svobodné vůle člověka jako místa původu zla, v rozpoznání aktivní spásné Boží přítomnosti v dějinách. Genesis ukazuje kořeny, z nichž vyrůstá víra židů, křesťanů i muslimů.

6.2 Narativní obsah

Kniha Genesis není náhodnou sbírkou barvitě vylíčených příběhů (mýtů), ale jedná se o vědomě plánované vyprávění, ve kterém jsou dvě velké části Gn 1,1-11,26 a 11,27-50,26 postaveny vedle sebe do záměrného paralelismu. Gn 1,1-11,26 popisuje původ lidstva a ukazuje, jak Bůh stvořil svět, společenství lidí, mužů a žen, se záměrem, aby upřímným jednáním naplňovali Boží plán spásy: „plodte a množte se a naplňte zemi a podmaňte si ji“ (Gn 1,28). Paralelně a zároveň kontrastně k této historii lidstva - národů popisuje Gn 11,27 - 50,26 původ Izraele. Ukazuje, jak Bůh stvořil Izrael a jak postupně naplňoval v potomstvech plán s lidstvem. Tuto druhou část Geneze tvoří základní tři cykly: (A) Abrahám a Sára; (B) Jakub a jeho synové a (C) Josef a jeho bratři. A tak dostáváme základní členění Geneze:

- I. cyklus pranárodů (1,1-11,26)
- II. historie praotců Izraele (11,27-50,26)
 - (A) cyklus Abraháma a Sára (11,27-25,18)
 - (B) cyklus Jákoba a jeho synů (25,19-36,43)
 - (C) cyklus Josefa a jeho bratří (37,1-50,26)

Tyto historie byly upravovány po mnoho generací v procesu, který je téměř nemožné popsat - snad jen pomocí všeobecné terminologie. Jahvistická a elohistická tradice jsou s největší pravděpodobností redukcí původních ústních vyprávění do psané prozaické formy. Zdá se, že konečný redaktor uspořádal materiál do větších celků pomocí formulace *eléh tôledôt* „toto je rodopis...“. Tato formulace se objevuje pětkrát v první části Geneze, která pojednává o původu světa (2,4; 5,1; 6,9; 10,1; 11,10) a pětkrát v druhé části Geneze, která popisuje počátky Izraele (11,27; 25,12; 25,19; 36,1; 37,2). Těchto 10 *tôledôt* vytváří úzký antitetický paralelismus. Pět z nich pojednávají o negativních událostech synů Adamových a pět popisují pozitivní události „synů Izraele“:

<i>tôledôt</i> nebe a země (2,4a)	<i>tôledôt</i> Teracha (11,27)
<i>tôledôt</i> Adama (5,1)	<i>tôledôt</i> Izmaele (25,12)
<i>tôledôt</i> Noeho (6,9)	<i>tôledôt</i> Izáka (25,19)

tôledôt synů Noeho (10,1)
tôledôt Šémův (11,10)

tôledôt Ezaua tj. Edoma (36,1)
tôledôt Jakubův /Jákobův/ (37,2)

Rodopisu - *tôledôt* nebe a země, ve kterém se mluví o ráji v Edenu, o Adamově vyvolení a o jeho neposlušnosti Božímu zákonu zneužitím moci a života, odpovídají *tôledôt* Teracha, ve kterých se pojednává o Kanaánu, který je podobný „Hospodinovu ráji“, o vyvolení Abrama a o jeho poslušnosti, která si zasluhuje Boží zaslíbení moci a plodnosti. *Tôledôt* Adama, které vypráví o genealogii 10 patriarchů z období před potopou, odpovídají *tôledôt* Izmaele, které popisují genealogii 12 patriarchů Izmaele. *Tôledôt* Noeho, který byl spravedlivý a který uchoval kontinuitu lidského života přes období potopy, odpovídají *tôledôt* Izáka, který je vyvoleným mužem, z jehož rodiny pochází budoucí otec vyvoleného národa, kterému dává své požehnání. *Tôledôt* synů Noema popisují genealogie tří synů patriarchy a tak jsou postaveny *tôledôt* vůči Ezaua, které přináší tři genealogie jejich potomků. A konečně *tôledôt* požehnaného Šéma odpovídají *tôledôt* Jákoba, který je nejlepším jeho potomkem.

6.3 Prameny a redakční teologický záměr

Genesis představuje kompozici J, E a P - v biblických pradějinách J a P, v příbězích patriarchů J a E (výjimečně P). Chronologickými údaji a rodokmeny vtiskla kněžská tradice knize vlastní osobitou koncepci.

Kněžský redaktor spojuje univerzální dějiny s dějinami Abraháмова rodu (obojí po pěti rodokmenech) - obojí chápe jako dvě dějství jednoho dramatu. Eliminační metodou soustřeďuje pozornost na zužující se linii Bohem vyvolených (Adam-Sét-Noe-Sém-Abrahám-Izák-Jákob), kdežto ostatní ponechává stranou (Kain, Chám, Jafet, Izmael, Ezau). Zdůrazňuje uskutečnění stvořitelského Božího záměru - lidstvo naplní zemi a podmaní si ji. V požehnání, které provází vyvolený zbytek, se zároveň prosazuje záměr spasitelný - jeho konkretizaci představuje země, kde patriarchové získávají alespoň místo svého spochinutí.

6.4 Vliv knihy Genesis

V patristické době se vyzvedá předobrazný charakter osob a událostí vzhledem k NZ (Adam - Kristus; Noemova archa - církev); dnešní křesťanství hledá v textech Gn odpovědi na palčivé otázky týkající se kořenů zla i podněty k odvaze víry, jejímž vzorem zůstává Abrahám.

7 EXODUS

7.1 Centrální postavení a význam Exodu

- V historickém rámci Pentateuchu - události, které jsou obsahem Ex, tvoří dějovou osu celého Pentateuchu, na niž se napojují děje předchozí i následující.
- V teologickém rámci SZ - jde o počáteční a ustavující moment Izraele jako svobodného lidu smlouvy, základ víry v Boha jako osvoboditele a smluvního partnera, prototyp spásy i důvěrného vztahu mezi Bohem a lidmi.

7.2 Titul a narativní obsah

Hebrejský titul *Šemôt*, „Jména“ (podle Ex 1,1), řecký *Exodos*, „Vyjití“ (podle hlavní události, o níž kniha vypráví). Návaznost na závěr Gn, ale s odstupem 400-500 let - Hebreové už tvoří početný lid, politická situace v Egyptě je pro ně nepříznivá; dva hlavní dějové póly - východ z Egypta a smlouva na Sinaji, mezičlánek tvoří putování pouští

- I. Vysvobození z Egypta (1,1-15,21)
- II. Cesta pouští (15,22-18,27)
- III. Smlouva na Sinaji (19-40)

7.3 Prameny a redakční rámec Exodu

Ex představuje kompozici textového materiálu J, E a P. Výsledný rámec vtiskla knize redakční práce kněžských kruhů v exilní a poexilní době - můžeme v něm rozeznat dvojí linii:

- genealogickou - hned v Ex 1 se poukazuje na rozmnožení Izraelitů v Egyptě; z Jákobova rodu (70 osob) se stává početný národ a v něm se vyzvedá (Ex 6) zejména kmen Levi - snaha zdůraznit kontinuitu Áronových potomků v čelných reprezentantech kněžských rodin vykonávajících službu v chrámě.
- teologickou - formule, jíž Bůh zjevuje Mojžíšovi své vlastní jméno: „Já jsem Jahve“ (Ex 6,2-8), navazuje na Boží přízeň vůči praotcům a zároveň předznamenává postupné zjevování Boží slávy na Izraeli (jako vysvobozeném) a Egyptu (jako poraženém).

Hospodinova sláva má zazářit na osudu vyvoleného národa (povzbuzení pro zajatce v Babylóně) - i reptání Izraelitů na poušti je pro Hospodina příležitostí, aby zjevil svou slávu konkrétní pomocí (Ex 16,7.11). S touto slávou (samotnou Hospodinovou přítomností) nelze ztotožňovat oblak, který je pouze jejím projevem. Oblak přesunující se s hory Sinaj nad stan setkávání (Ex 40,34) naznačuje Boží přebývání uprostřed putujícího Izraele - na rozdíl od starších tradic zde kněžská redakce zdůraznila směr od Hospodina k Izraeli.

7.4 Vliv knihy Exodus

- V životě Izraele - prožitek exodu a sinajské smlouvy je zkušeností, k níž se Izrael v pozdějších dějinách stále vrací (srov. spojování Hospodinova jména s tímto zásahem jako pevným atributem, různé obrazy, jimiž proroci vyjadřují toto jedinečné období izraelských dějin, živá připomínka liturgickým slavením paschy a svátků stánků).
- V životě církve - nová smlouva představuje naplnění předobrazů z Ex (Mojžíš resp. velikonoční beránek = Kristus, přechod Rákosovým mořem = křest resp. konečné vítězství, mana = eucharistie resp. nebeská hostina; pascha = přechod k novému životu).
- V dnešním křesťanství - významnou roli hrají zvláště motivy osvobození (z jakéhokoli útlatku), putování s výhledem na cíl (ve smyslu historickém i eschatologickém), Hospodinovy slávy (Duch Páně přítomný v srdcích věřících).

8 LEVITICUS

8.1 Titul a obsah

Hebrejský název *Wayyiqra*, „A zavola“, představuje první slovo knihy, řecký název *Leuitikon* vyjadřuje obsahové zaměření na činnost kněží z kmene Levi. Strukturální rozčlenění:

- I. Předpisy o obětech (kap. 1-7);
- II. Kněžské řády (kap. 8-10)
- III. Předpisy o čistém a nečistém (kap. 11-16)
- IV. Kodex svatosti (kap. 17-26)
- V. Dodatek - směrnice pro sliby a dary (kap. 27)

8.2 Pramen a datace

Veškerý materiál shromážděný v Lv pochází z P - soustřeďuje se převážně na obětníky a oběti, v návaznosti na Ex 25-31; 35-40 (kultovní prostor) a s pokračováním v Nm 1-10 (kultovní společenství). Projevuje se zde snaha poexilního kněžstva spojit kult druhého chrámu s kultem mojžíšské doby čili zaštitit ho autoritou slavné počáteční epochy izraelského zákonodárství. Kultovní předpisy Lv představují většinou relativně pozdní stadium a jako takové předpokládají dosti dlouhý vývoj, třebaže některé z nich mohou svými počátky sahát do doby mnohem starší.

8.3 Literární druh a originalita knihy Leviticus

Zákonodárství obsažené v Lv má místy etický charakter (např. kap. 19-20), ale vcelku převažuje charakter liturgický - syntéza kultovních tradic z minulosti Izraele, včetně různých převzatých prvků, ovšem proniknutá duchem zcela autentické víry v Hospodina.

Odhlédneme-li od reálného nebezpečí formalismu (srov. ostrou kritiku proroků), je tento biblický zákoník nesporně prodchnut ryzím a hlubokým smyslem pro svatost, tzn. z negativního hlediska eliminaci hříchu (opaku svatosti) a z pozitivního maximální připodobnění se Bohu, který je Svatý.

K tomuto ideálu má směřovat celý život Izraelity od těch nejpřirozenějších fyzických úkonů až po slavení liturgie, od každodenních vztahů k bližnímu až po důležité rozhodování o osudech celého společenství.

8.4 Vliv knihy Leviticus

Ve SZ lze najít ohlasy v 1 a 2 Kron, Žalmech a 1 a 2 Mak. V judaismu těží z Lv mišna, kdežto v rané církvi dochází spíše k odklonu od předpisů spjatých s židovstvem, příp. k jejich symbolické interpretaci (patristická literatura).

O křesťanské liturgii se v poslední době znovu začíná uvažovat (co do struktury) v návaznosti na liturgii židovskou, jejíž teologický obsah transformovala - eucharistie představuje naplnění všech duchovních aspektů starozákonních obětí.

9 NUMERI

9.1 Titul a obsah

Hebr. název *B^emidbar*, „Na poušti“, pochází od 4. slova 1. verše a vystihuje prostředí do něhož je zasazen děj; LXX nazývá knihu podle sčítání lidu (kap. 1-4; 26) a podle uváděného počtu obětí (kap. 7; 15; 28-29) *Arithmoi*, „Počty“ (obdobně Vg). Materiál velmi různorodého rázu lze z narativního pohledu rozdělit na tři části:

- I. Příprava vojenského tábora na válečné tažení (1,1-10,10)
- II. Pochod pouští od Sinaje do Kadeše, včetně zkoušek víry Izraele i útoků proti Mojžíšově autoritě (10,11-20,13)
- III. Pochod Zajordánskem ke břehu Jordánu, poslední směrnice a opatření před vstupem do Kanánu (20,14-36,13)

9.2 Perspektiva a teologický rámec

Narativní látka Nm (prameny J a E) navazuje dějově na události Ex, legislativní látka (pramen P) navazuje na předpisy Ex a na celý Lv a vzhledem k doplňujícímu charakteru zákonů (např. o sabatu, očišťování apod.) je vhodně situována do přechodné etapy Sinaj-Kadeš.

Z teologického hlediska zde Izrael představuje ideální komunitu stmelenu pevnými nábožensko-sociálními strukturami, spjatou poutem příbuzenství, ale zejména ochotou žít podle Hospodinových příkazů; jako takový je Izrael připraven na vítězné tažení do země, kterou mu Hospodin chce dát (viz např. předpisy o dělení kořisti v kap. 31).

Na této cestě se musí vypořádat jak s nepřátelstvím (často rafinovaným) okolních národů (Edomité, Moabité, Amorejci apod.) tak i s obtížemi, které přináší nehostinná poušť (hlad a žízeň) a které vedou k pokušení vrátit se zpět (viz vzpouru Kórachovců).

Vliv poexilního kněžstva na výslednou redakci Nm je patrný z perspektivy, která zdůrazňuje teokratické aspekty - Boží zásahy do života komunity, která je provázána stálou Boží přítomností, hierarchické uspořádání, v němž politická moc má být podřízena kněžské.

Hospodinova absolutní věrnost vyžaduje odpovídající věrnost lidu - příležitostné narušování této věrnosti Hospodin spravedlivě trestá, ale dovede také milosrdně odpouštět. Mojžíš jako prostředník mezi Bohem a lidem (vykreslený rozdílně v JE a P) má své lidské

slabosti, ale je nesporně člověkem Bohu zcela oddaným a zároveň naléhavě se přimlouvajícím za lid.

9.3 Vliv knihy Numeri

Ohlasy Nm nacházíme v historických reminiscencích žalmů (např. Žl 106) a v pozdních sapienciálních knihách - Sir (kap. 45-46) a Mdr (kap. 18). NZ obsahuje některé narážky na události nebo výpovědi z Nm jako na předobrazy (Jan 3,14) nebo proroctví (2 Petr 2,15n) či zdůrazňuje jejich parenetický charakter (Jud 11) - nejčastěji poukazuje na Nm Žid.

Prvotní izraelská komunita vylíčená v Nm se dnes opět těší zájmu exegetů i pastoraletů, kteří si všímají jejích aspektů sociálních i náboženských.

10 DEUTERONOMIUM

10.1 Význam knihy

- V původní souvislosti - tvořilo-li Dt původně prolog dtr historie, představuje vynikající pokus o rekapitulaci izraelských dějin ve světle Božího prozřetelnostního vedení a zároveň normu, podle níž se hodnotí historie budoucí. Situace, v níž se zde Izrael nachází, je situací velice slibnou, plnou naděje, ale skrývá v sobě i neblahou možnost zmaření těchto nadějí, ztroskotání - vše záleží na volbě a rozhodnutí Izraele.
- V aktuální souvislosti - jde o teologickou syntézu podanou rétorickým stylem, ovšem syntézu, která nejen shrnuje předchozí tradice, ale také je doplňuje a přehodnocuje - zákony Dt se jeví jako jistá alternativa k zákonům P (sr. např. zdůvodnění příkazu sobotního klidu v Ex 20,11 a Dt 5,15). Důležitou okolností, která určuje tón Dt, je blízkost Mojžíšovy smrti - hlavní aktér izraelského vysvobození, postava dominující základům právní i náboženské existence národa, se s tímto národem loučí slovy vroucími i kategorickými zároveň.

10.2 Označení

Hebrejský název je převzat z počátečních slov *Elle haddevarim*, „Toto jsou slova“; řecký výraz *Deuteronomion*, „Druhý zákon“, vychází z mylného překladu slov *mišne hattora hazzot* (Dt 17,18) v LXX (místo správného: „kopie tohoto zákona“); přesto má v sobě řecký titul kus pravdy, protože v Dt nejde o pouhé opakování zákona prvního, nýbrž o zákon svébytné povahy.

10.3 Obsah

Nadpisy člení Deuteronomium do čtyř částí:

- „slova“ (1,1),
- „zákon“ (4,44),
- „slova smlouvy“ (28,69),
- „požehnání“ (33,1).

1-4	ohlédnutí za putováním od Chorebu k Bet-Peoru (1,6-3,29); napomenutí vzhledem k možnostem a nebezpečím v zaslíbené zemi (4,1-40)
5-28	historické odůvodnění darování Zákona na Chorebu a napomenutí prvního příkázání ohledně úcty výlučně k Hospodinu (5-11) jednotlivé zákony, zvl. o centralizaci kultu, o rozdělení pravomocí ve státě a o sociální utopii (12-26,16) protokol uzavření smlouvy (26,17-19) úkoly pro dobu po překročení Jordánu (27) požehnání a kletba (28)
29-32	poznámky k uzavření smlouvy (29-30) a ustanovení Jozua (31) Mojžíšova píseň (32)

„Zákon“ má strukturu kodifikace zákonů ve starověkém Orientu:

Kodex Chammurapiho (1792-1750)	„Zákon“ v Deuteronomiu
Prolog	5-11 „prolog“
zákony	12-26 zákony
epilog (s požehnaním a kletbou)	28 epilog

„Zákon“ má podobu smlouvy, Základní schéma odpovídá chetitským vazalským smlouvám:

chetitské vazalské smlouvy (1500-1200)	jádro Deuteronomia
1. Preambule	
2. historický prolog	5-11 historický prolog a
3. zásadní prohlášení	zásadní prohlášení
4. jednotlivá ustanovení	12-26 jednotlivá ustanovení
5. seznam božských svědků smlouvy	
6. požehnaní a kletba	28 požehnaní a kletba

10.4 Vliv Deuteronomia na ostatní knihy Písma

Dt vykazuje příbuznost s Jer (zde jistě sehrál roli Jeremiášův podíl na Joziášově reformě) - u obou se klade důraz na Boží lásku a niternou, osobní zbožnost; exilní doplňky Dt jsou blízké Deuteriozaiášovi, zejména v perspektivě osvobození a cesty pouští k zaslíbené zemi.

Ve srovnání s Kodexem smlouvy (Ex 21-23) se Deuteronomický kodex jeví jako humánnější - předpokládá vyspělejší společnost, vyznačuje se zralejším sociálním cítěním (viz předpisy týkající se manželství), zákon pro něj není pouhým imperativem, nýbrž projevem Boží lásky, která člověka motivuje.

Podstatný vliv mělo Dt na Deuteronomistickou historii (Joz, Sd, 1-2 Sam, 1-2 Král), hlavně na její hodnocení dějin z hlediska věrnosti smlouvě; důraz na přikázání lásky se objevuje v novozákonních odkazech na Dt (srov. Mk 12,29n a par).

11 OTÁZKY

1. Vysvětlete výrazy „Pentateuch“ a „Tóra“
2. Vyjmenujte pět pohledů na teologické uspořádání Pentateuchu (viz 2 Teologie a struktura).
3. Popište tři základní modely hypotéz vzniku Pentateuchu.
4. Vyjmenujte čtyři tradice Pentateuchu a uveďte jejich časové zařazení.
5. Jaké je teologické poselství Pentateuchu.
6. O čem pojednává (z obsahového hlediska) – Genesis?
7. O čem pojednává (z obsahového hlediska) – Exodus?
8. O čem pojednává (z obsahového hlediska) – Levitikus?
9. O čem pojednává (z obsahového hlediska) – Numeri?
10. O čem pojednává (z obsahového hlediska) – Deuteronomium?